

Instagram: stela_knjige

Facebook: stela

www.stelaknjige.rs

NASLOV ORIGINALA

George Orwell

Coming Up for Air

Za izdanje na srpskom jeziku © Publik praktikum 2023

ZA IZDAVAČA

Marko Sabovljević

UREDNIK

Marina Sabovljević

LEKTURA

Lidija Cenić

KOREKTURA

Milica Rakić

DIZAJN KORICA

Predrag Marković

SLOG I PRELOM

Studio Znak

ŠTAMPA

Alpha print, Zemun

TIRAŽ

1.000

IZDAVAČ

Publik praktikum, imprint Stela

Dobrovoljačka 10/I, Zemun

office@publikpraktikum.rs

011/4202 544; 011/4202 545

GODINA IZDANJA

2023

Sva prava zadržana. Nijedan deo ove knjige ne sme se kopirati ni prenositi u bilo kom obliku ili bilo kojim sredstvima, elektronskim ili mehaničkim, uključujući foto-kopiranje, snimanje ili bilo koji sistem za skladištenje i pretraživanje informacija, bez pismenog odobrenja izdavača.

U BORBI ZA VAZDUH

DŽORDŽ ORVEL

Prevela sa engleskog
Jelena Katić Živanović

Stela

Mrtav je, al' neće da padne

Popularna pesma

PRVI DEO

1.

Ta zamisao mi je zapravo sinula onog dana kad sam dobio nove veštačke zube.

Odlično se sećam tog jutra. Skočio sam iz kreveta negde oko petnaest do osam i zauzeo kupatilo taman na vreme da deca ne uđu pre mene. Bilo je to jednog gadnog januarskog jutra i nebo je imalo prljavu žućkastosivu boju. A dole, mogao sam da kroz mali kvadratni prozor kupatila vidim ono što smo zvali zadnjim dvorištem, deset puta pet metara trave okružene živom ogradom od kaline i s golim parčedom zemlje u sredini. Iza svake kuće u Elzmir roudu nalazi se ista zadnja bašta, sa istom živicom od kaline i istom travom. Jedina razlika – tamo gde nema dece, nema ni gole zemlje u sredini.

Dok se kada punila vodom pokušavao sam da se obrijem tupim žiletom. Iz ogledala mi je pogled uzvraćalo moje lice, a iz čaše s vodom na maloj polici iznad umivaonika zubi koji su pripadali tom licu. Bilo je to privremeno zubalo koje mi je Vorner, moj zubar, dao da nosim dok novo ne bude napravljeno. Nemam toliko loše lice, stvarno. Imam jedno od onih ciglacrvenih lica koja se slažu s kosom boje putera i bledoplavim očima. Nisam ni posedeo ni oćelavio, hvala bogu, a kad stavim zube, verovatno ne izgledam kao da imam četrdeset pet godina, koliko zapravo imam.

U mislima podsećajući sebe da treba kupiti nove žilete, ušao sam u kadu i počeo da se sapunam. Nasapunao sam ruke (imam one pomalo punačke ruke koje su sve do laktova pune pegica), a onda uzeo četku za leđa i nasapunao lopatice, koje inače ne mogu da dohvatim. Prava napast, pošto u poslednje vreme postoji nekoliko delova tela koje na mogu da dohvatim. Istina je da sam pomalo sklon gojenju. Ne mislim da kažem kako sam debeo dovoljno za sporednu

atrakciju na vašaru. Ne težim mnogo više od devedeset kila, a kad sam poslednji put merio struk, bio je negde oko sto dvadeset ili sto dvadeset pet centimetara, ne sećam se tačno. I nisam ono, što se kaže, „odvratno” debeo, nemam stomak koji se otegao skoro do kolena. Prosto sam malo više popunjen u kukovima, naginjem ka tome da podsećam na bure. Poznajete li nekog živahnog, srdačnog debelog čoveka, mišićavog i jedrog, s nadimkom Bucko ili Trbonja, koji je uvek srce i duša svake zabave? E, ja sam taj tip. „Bucko”, tako me uglavnom zovu. Bucko Bouling. Zapravo se zovem Džordž Bouling.

U tom trenutku se, međutim, nisam osećao kao srce i duša zabave. Palo mi je na pamet da me u poslednje vreme ujutru skoro uvek hvata to neko turobno osećanje iako lepo spavam i dobro varim. Znao sam šta me žulja, naravno – za sve je bila kriva ta prokleta veštačka vilica. Voda u čaši ju je uvećala, pa se cerila na mene kao zubi lobanje. Mnogo je gadan osećaj kad vam se desni dodiruju, nekako uklešteno i usahlo, prosto vam se čini da ste zagrizli trulu jabuku. Uostalom, nek kaže ko šta hoće, ali veštački zubi su zapravo prekretnica u životu. Kad vam ode i poslednji prirodan zub, nesumnjivo se ono doba u kojem se možete zavaravati da ste holivudski šaik bliži kraju. A i bio sam debeo i imao sam četrdeset pet godina. Kad sam se podigao da nasapunam prepone, pogledom sam odmerio svoje telo. Ono da debeli ljudi ne mogu da vide svoja stopala jeste čista glupost, ali istina je da, kad se ispravim, mogu da vidim samo prednju polovinu svojih. Više se nijedna žena, pomislio sam dok sam kružnim pokretima sapunao stomak, neće osvrnuti za mnom, osim ukoliko joj se ne plati. Što ne znači da sam u tom trenutku nešto naročito želeo da se bilo koja žena osvrće za mnom.

Ipak, palo mi je na pamet da ovog jutra postoji dobar razlog zbog kojeg bi trebalo da budem bolje raspoložen. Za početak, nisam morao da radim. Stari automobil, u kojem sam „pokrivao” svoj okrug (valjalo bi da vam kažem kako se bavim osiguranjem; *Krilati dždevnjak*; nudimo polisu životnog osiguranja, osiguranja od požara, provale, blizanačke trudnoće, brodoloma – svega) trenutno je bio usidren zbog popravki, i mada sam morao da svratim do londonske

poslovnice i ostavim neka dokumenta, zapravo sam uzeo slobodan dan kako bih podigao svoje nove veštačke zube. A pored toga, postojalo je još nešto što mi se već neko vreme motalo po glavi. To nešto bilo je sedamnaest funti koje sam imao i za koje niko drugi nije ni čuo – niko u porodici, to jest. Ovako je to bilo... Jednom momku u našem preduzeću po imenu Melors ruku je dopala knjiga *Astrologija primenjena na konjske trke*, koja je dokazivala da sve zavisi od uticaja planeta na boje koje džokej nosi. E pa, u nekoj tamo trci takmičila se kobila po imenu Gusarova nevesta, potpuni autsajder, ali boja uniforme njenog džokeja bila je zelena, a upravo to je navodno bila boja planeta trenutno u usponu. Melors, duboko zaražen čitavom tom pričom oko astrologije, uložio je nekoliko funti na nju i na kolenima me molio da učinim isto. Na kraju, uglavnom da ga učutkam, rizikovao sam deset šilinga iako se po pravilu ne kladim. I vidi vruga, Gusarova nevesta se prošetala do cilja. Zaboravio sam tačne kvote, ali na ono uloženo dobio sam sedamnaest funti. Po nekakvom nagonu – što je veoma neobično i verovatno ukazuje na još jednu prekretnicu u mom životu – jednostavno sam položio novac na račun u banci i nikome nisam ni reč rekao o tome. Nikada ranije nisam učinio tako nešto. Dobar muž i otac bi ih potrošio na haljinu za Hildu (to mi je žena) i čizme za decu. Ali bio sam dobar muž i otac poslednjih petnaest godina, i već je od toga počelo da mi biva muka.

Osetio sam se bolje nakon što sam se ceo nasapunao, pa sam legao u kadu da razmišljam o svojim sedamnaest funti i o tome na šta da ih potrošim. Imao sam izbor, činilo mi se, da provedem vikend s nekom ženom ili da ih ispotiha trošim na sitnice kao što su cigarete i dupli viski. Samo što sam dodao još malo vruće vode, nastavljajući da mislim na žene i cigare, kad se začuo zvuk kao da krdo bizona nadire niz one dve stepenice što se spuštaju prema vratima kupatila. Bila su to deca, naravno. Dvoje dece u kući veličine ove naše isto je kao litar piva u krigli od pola litre. Usledilo je mahnito topotanje nogama, a zatim i krik nekoga na samrtnim mukama.

„Tata! Hoću unutra!”

„E pa ne možeš. Briši!”

„Ali tata! Poteralo me je!”

„Nek te otera negde drugde, onda. Štura! Kupam se.”

„Tataaa! Poteralo me je!”

Džaba sve! Bilo mi je jasno dokle je došlo. Klozet je bio u kupatilu – naravno da jeste, u kući kao što je naša. Izvadio sam zapušač iz kade i delimično se obrisao što sam brže mogao. Čim sam otvorio vrata, mali Bili – moje mlađe dete, sedam godina – proleteo je pored mene, spretno izbegavši zvrčku koju sam namenio njegovoj glavi. Tek kad sam bio skoro potpuno obučen i hteo da stavim kravatu, otkrio sam da mi je vrat i dalje pun sapunice.

Baš je gadno kad ti je vrat sapunjav. Imaš nekakav odvratani osećaj lepljivosti, a najčudnije od svega je to što, ma koliko pažljivo se brisao sunderom, kad jednom otkriješ da ti je vrat sapunjav, celog dana se osećaš lepljivo. Sišao sam u prizemlje loše raspoložen i spreman da budem neprijatan prema svima.

Naša trpezarija, kao i sve druge trpezarije u Elzmir roudu, bila je skućeno mesto, četiri sa tri i po metra, ili možda tri i po sa tri, a kredenac od japanskog hrasta s dva prazna dekantera za vino i srebrnim stalkom za jaja koje nam je Hildina majka poklonila za venčanje nije ostavljao mnogo prostora. Matora Hilda je natmureno stajala kod čajnika, u svom uobičajenom stanju zabrinutosti i nesposokojstva zato što je *Hronika vesti* objavila da će poskupeti maslac ili nešto slično. Nije upalila vatru u peći na gas i bilo je strahovito hladno iako su prozori bili zatvoreni. Sagnuo sam se i prineo šibicu gorioniku, prilično glasno dišući kroz nos (uvek brekcem i pukćem kad moram da se sagnem), ne bih li joj time stavio do znanja da sam nezadovoljan. Nakratko me je iskosa pogledala, kao i uvek kad smatra da u nečemu preterujem.

Hilda ima trideset devet godina, a kad sam je upoznao izgledala je baš kao zec. I dalje tako izgleda, ali je sada veoma mršava i neka-ko smežurana, s trajno namučenim, zabrinutim pogledom, a kad se uznemiri više nego obično, ima običaj da poguri ramena i sklopi ruke na grudima, poput stare ciganke koja se naginje nad vatrom. Pripada onoj sorti ljudi kojima predviđanje katastrofa predstavlja

najveće uživanje u životu. Samo sitnih katastrofa, naravno. Što se ratova, zemljotresa, kuge, gladi i revolucija tiče, na njih nimalo ne obraća pažnju. Cena maslaca raste, i račun za gas je ogroman, i deci su se cipele izlizale, i stiže nova rata za radio – to je Hildina redovna žalopojka. Konačno sam zaključio da je nedvosmisleno najsrećnija kad može da skrsti ruke na grudima i počne da se klati napred-nazad, mrko me gledajući: „Ali, Džordže, stvar je *ozbiljna*! Ne znam šta ćemo da *radimo*! Ne znam odakle ćemo nabaviti novac! A ti kao da ne shvataš *koliko* je ovo ozbiljno!”, i tako dalje, i tako dalje. Sebi je čvrsto utuвила u glavu da ćemo svi završiti u radnom domu.¹ Naj-smešnije od svega je to što, ako ikada dospemo u radni dom, Hildi to neće smetati ni upola koliko meni; u stvari, verovatno će tamo prilično uživati u osećanju sigurnosti.

Deca su već bila sišla, munjevitom brzinom su se umila i obukla, kao što uvek rade kad nema šanse da bilo koga zadrže podalje od kupatila. Kad sam došao za sto, već su vodili prepirku na melodiju: „Da, jesi!”, „Ne, nisam!”, „Da, jesi!”, „Ne, nisam!”, i činilo se da će tako nastaviti do sutra, dok im nisam rekao da zavežu. Ima ih samo dvoje – Bili, sedam godina, i Lorna, jedanaest. Prema deci gajim neobična osećanja. Uglavnom jedva mogu podneti da ih gledam. A što se njihovih razgovora tiče, prosto su nesnosni. Nalaze se u onom zastrašujućem uzrastu kad se dečji um vrti oko stvari kao što su lenjiri, pernice i ko je dobio bolju ocenu iz francuskog. Inače mi izazivaju sasvim drugačija osećanja, naročito kad spavaju. Umeo sam da, u letnje večeri kad je i dalje svetlo, stojim iznad njihovih kolevki i gledam kako spavaju, da gledam njihova okruglasta lica i kosu boje kućine, nekoliko nijansi svetliju od moje, i to mi je izazivalo ono osećanje o kojem ste čitali u *Bibliji*, kad kažu da vam se utroba stegne. U takvim trenucima osećam da sam samo sasušena mahuna koja ne вреди ni prebijene pare i da je čitava moja svrha bila u tome da donesem ova stvorenja na svet i da ih hranim dok rastu. Ali to su tek trenuci. Većinu vremena mi sopstveno postojanje

¹ Krajem 19. i početkom 20. veka radni domovi su pod pokroviteljstvom crkve nudili siromasima smeštaj i hranu za obavljanje određenih fizičkih poslova. (Prim. prev.)

izgleda prilično bitno, osećam da u ovoj staroj ragi još ima života, da me čeka još mnogo zabave u životu, tako da mi poimanje sebe kao kakve pitome krave muzare koju tamo-amoo tera gomila žena i dece uopšte ne prija.

Za doručkom nismo mnogo pričali. Hilda je bila u onom svom raspoloženju – „Ne znam šta ćemo da *radimo!*”, delimično zahvaljujući ceni maslaca, a delimično zato što su se bližili božićni praznici, a mi smo još dugovali pet funti školarine za prethodno polugodište. Pojeo sam svoje kuvano jaje i namazao *golden kraun* marmeladu na krišku hleba. Hilda neće odustati od kupovine te vrste. Pola kila košta pet i po penija, a na deklaraciji najsitnijim slovima piše da po zakonu sme da sadrži „određenu količinu neutralnog voćnog soka”. To me je potaknulo da, prilično iritantnim tonom koji ponekad poprimim, pričam o neutralnim voćkama, pitajući se kako izgledaju i u kojim zemljama rastu, sve dok se Hilda najzad nije naljutila. Ne radi se o tome da joj smeta što se šegačim s njom, prosto na neki nejasan način smatra da je bezobrazno zbijati šale povodom bilo čega na čemu se štedi novac.

Bacio sam pogled na novine, ali u vestima nije bilo bogzna šta. Dole u Španiji i tamo preko u Kini međusobno su se ubijali, kao i obično, u čekaonici železničke stanice pronađene su ženske noge, a venčanje kralja Zoga bilo je na staklenim nogama.² Najzad, negde oko deset sati, mnogo ranije nego što sam nameravao, pošao sam u grad. Deca su otišla da se igraju u parku. Jutro je bilo grozno hladno i vlažno. Čim sam prešao prag, jedan gadan nalet vetra nakratko mi je zapahnuo sapunavu mrlju na vratu, pa mi se odjednom učinilo da mi odeća uopšte ne pasuje i da sam lepljiv po celom telu.

² Zog I od Albanije – premijer i predsednik, a zatim i kralj Albanije do italijanske invazije 1939; godinu dana ranije oženio se austrougarskom groficom Džeraldinom. (Prim. prev.)

2.

Znate li ulicu u kojoj živim – Elzmir roud, Zapadni Blečli? Čak i ako je ne znate, sigurno znate pedeset drugih, njoj istovetnih ulica.

Znate kako se takve ulice kao gnojne rane šire svuda po bližim i daljim predgrađima? Uvek su iste. Dugi, dugi nizovi malih dvojnih kuća – brojevi u Elzmir roudu idu do 212, a naš je 191 – vrlo nalik opštinskim stambenim zgradama i uglavnom ružnijih. Štukatura na prednjoj fasadi, drvena ograda premazana katranom, živica od kaline, zelena ulazna vrata. Gomila *Lovorika*, *Mirti*, *Šipuraka*, *Mon abrija*, *Mon repoa*, *Bel vija*.³ U svakoj pedesetoj kući u tom nizu, možda, neko nedruželjubivo stvorenje, koje će najverovatnije završiti u radnom domu, svoja ulazna vrata ofarbalo je u plavo umesto u zeleno.

Onaj osećaj lepljivosti na vratu bacio me je u nekakvo obeshrabreno raspoloženje. Zanimljivo je koliko možete da se snuždite zbog lepljivog vrata. Kao da vam oduzme svu živahnost, kao kad iznenada na javnom mestu otkrijete da vam se odlepio đon s cipele. Tog jutra nisam gajio nikakve iluzije o sebi. Osećao sam se skoro kao da stojim negde sa strane i posmatram sebe kako idem putem, sa onim svojim debelim crvenim licem, veštačkim zubima i prostom odećom. Čovek poput mene nije u stanju da izgleda gospodski. Da me vidite čak i sa dvesta metara udaljenosti, smesta biste znali... možda ne da se bavim baš osiguranjem, ali da sam neka vrsta akvizitera ili prodavca. Odeća koju sam nosio bila je praktično uniforma mog plemena. Sivo odelo sa šarom u obliku riblje kosti, pomalo izandalo, plavi kaput od pedeset šilinga, polucilindar i bez rukavica. I imam

³ Kuće u Engleskoj često imaju imena; poslednja tri znače: „Moje sklonište”, „Moj odmor”, „Prelep pogled”. (Prim. prev.)

izgled svojstven ljudima koji prodaju nešto uz proviziju, imam tu neku vrstu grubog, drskog pogleda. U najboljim trenucima, kad nosim novo odelo ili pušim cigaru, mogao bih da prođem kao kladioničar ili krčmar, u najgorim kao trgovački putnik koji valja usisivače, ali u običnim situacijama biste me pravilno procenili. „Pet do deset funti nedeljno”, rekli biste čim me vidite. Po zaradi i društvenom položaju na prosečnom sam nivou Elzmir rouda.

Bio sam skoro sâm na ulici. Muškarci su pobegli da uhvate voz u 8.21, a žene su se petljale sa štednjacima na gas. Kad imate vremena da se osvrnete oko sebe i kad se desi da ste raspoloženi taman kako treba, nasmejaćete se u sebi dok hodate ovakvim ulicama u predgrađu i razmišljate o životima onih koji ih nastanjuju. Jer, na kraju krajeva, *šta* je zapravo ulica kao Elzmir roud? Tek zatvor s ćelijama u nizu. Red za redom dvojnih odaja za mučenje gde drhte i strepe mali jadnici sa pet do deset funti nedeljno, dok svaki od njih, do poslednjeg, ima nekog gazdu pred kojim podvija rep, i ženu koja ga jaše kao mōra, i decu koja mu sišu krv kao pijavice. Mnogo gluposti se čuje u vezi s patnjama radničke klase. Meni samih proletera uopšte nije žao. Jeste li ikada videli nekog građevinca kako leži budan i misli o otkazu? Proleter i pate fizički, ali kad ne rade, oni su slobodni ljudi. Sa druge strane, u svakoj od ovih kutija sa štukaturom sedi neki jadni bednik koji *nikada* nije slobodan, osim kad čvrsto spava i sanja da je gurnuo gazdu u bunar i zatrpava ga komadima uglja.

Naravno, osnovna nevolja s ljudima poput nas, rekao sam sebi, svodi se na to što svi umišljamo da imamo nešto da izgubimo. Za početak, devet desetina ljudi u Elzmir roudu ima utisak da poseduje svoje kuće. Elzmir roud, i čitav kvart koji okružuje tu ulicu, sve do Glavne ulice gore, deo je ogromne prevare zvane naselje Hesperida, koje je u vlasništvu građevinskog preduzeća *Veseli krediti*. Građevinska preduzeća su verovatno najveće prevare za izvlačenje novca u današnje vreme. Priznajem da je i moj posao, tj. osiguranje, prevara, ali to je otvorena prevara sa svim kartama na stolu. Ali lepota prevare građevinskih preduzeća zasniva se na tome što vaše žrtve misle da im činite uslugu. Udarite ih, a oni vam liznu ruku.

Ponekad pomislim kako bih voleo da vidim ogromnu statu u boga građevinskih preduzeća kako se izdiže nad naseljem Hesperide. Bio bi to neobičan bog. Između ostalog, bio bi dvopolan. Gornji deo bi bio u vidu izvršnog direktora, a donji u vidu trudne žene. U jednoj ruci bi držao ogroman ključ – ključ od radnog doma, naravno – a u drugoj... kako zovu ono što liči na instrument u obliku roga iz kojeg ispadaju pokloni? Kornukopija, rog izobilja – a iz njega bi se prosipali prenosivi radio-aparati, polise životnog osiguranja, veštački zubi, aspirini, kondomi i betonski valjci za travnjake.

U stvari, mi u Elzmir roudu ne posedujemo kuće, čak ni kad ih do kraja otplatimo. Nisu u slobodnom vlasništvu, samo u zakupu. Cena im je pet stotina pedeset funti, otplaćujemo ih šesnaest godina, a to je ona klasa kuća koje bi, da ih plaćate gotovinom, koštale trista osamdeset funti. *Veseli krediti* tako ostvaruju čistu dobit od sto sedamdeset funti, ali nema potrebe ni pomenuti da *Veseli krediti* iz toga izvlače i mnogo više. Trista osamdeset funti podrazumeva i zaradu građevinske firme, ali *Veseli krediti* imaju sopstvenu firmu *Vilson & Blum*, tako da zadržavaju i tu dobit. Plaćaju samo materijal. Ali ostvaruju dobit i na materijalu jer pod imenom firme *Bruks & Skaterbi* sami sebi prodaju cigle, pločice, vrata, okvire prozora, pesak, cement, čak i staklo, mislim. I uopšte me ne bi iznenadilo da čujem kako pod još jednim pseudonimom sami sebi prodaju drvenu građu od koje prave vrata i okvire za prozore. Takođe – a to je nešto što je zaista trebalo da predvidimo iako nas je prilično uzdrimalo kad smo saznali – *Veseli krediti* se ne pridržavaju uvek svoje strane pogodbe. Kad je Elzmir roud sagrađen, gledao je na neka otvorena polja – ništa naročito, ali dobar prostor da se deca igraju – poznata kao *Platove livade*. Ništa nije bilo stavljeno na papir, ali se oduvek podrazumevalo da na *Platovim livadama* ne treba ništa graditi. Zapadni Blečli je, međutim, bilo predgrađe koje se brzo širi, dvadeset osme je otvorena *Rotvelova proizvodnja pekmeza*, a trideset treće je angloamerička firma *Ol stil* pokrenula fabriku bicikala, broj stanovnika je rastao, isto kao i cene stanarine. Nikada nisam uživo video ser Hjuberta Krama ili bilo koju drugu veliku zverku

iz *Veselih kredita*, ali tačno ih zamišljam kako im voda ide na usta. Odjednom su stigli građevinci i na *Platovim livadama* počele su da niču kuće. Krik agonije odjeknuo je naseljem Hesperida i osnovano je društvo za zaštitu stanara. Uzalud! Kramovi advokati su nas očas posla istresli iz gaća, a *Platove livade* su bile izgrađene. Ali ona stvarno prefinjena prevara, ona zbog koje mi se čini da je matori Kram zaslužio titulu barona, bila je duhovna. Zbog puke iluzije da posedujemo svoje kuće i da imamo ono što se zove „udeo u zemljištu“, mi jadnici iz Hesperida, i sa svih sličnih mesta, pretvorili smo se u Kramove večne odane robove. Svi smo ugledni kućevlasnici – to jest, torijevci, klimoglavci i uvlakači. Ni slučajno ne ubijajte gusku koja nosi zlatna jaja! A činjenica da zapravo nismo kućevlasnici, da smo svi usred otplaćivanja svojih kuća i da nas izjeda jeziv strah da bi se nešto moglo desiti pre nego što isplatimo i poslednju ratu, prosto otežava situaciju. Svi smo kupljeni, a pritom smo svi kupljeni našim sopstvenim novcem. Svaki od ovih jadnih potlačenih bednika, do poslednjeg, koji se preznojava da isplati dvostruku cenu zidane kuće za lutke po imenu *Bel vi* – iako nema nikakav pogled, a kamoli lep – svaki od tih jadnih naivčina poginuo bi na bojnopolju da spase svoju zemlju od boljševizma.

Skrenuo sam u Volpol roud i stigao do Glavne ulice. U 10.14 kreće voz za London. Upravo sam prolazio pored *Budzašto bazara* kad sam se setio da sam tog jutra sebi rekao da treba kupiti žilete. Kad sam došao do tezge s kozmetikom, poslovođa odeljenja, ili kakvo god da mu je zvanje, vikao je na prodavačicu. U to doba jutra u *Budzašto bazaru* uglavnom nema mnogo ljudi. Ponekad, ako se zadesite tamo odmah po otvaranju, videćete kako su poslovođe postrojile sve prodavačice i drže im jutarnju bukvicu, čisto da ih za taj dan dovedu u red. Kažu da ovi lanci velikih robnih kuća imaju momke naročito nadarene za ismevanje i maltretiranje i šalju ih od poslovnice do poslovnice kako bi razmrdali devojke. Poslovođa odeljenja je bio ružan kao đavo, niži od većine ljudi, vrlo isturenih grudi i uftiljenih prosedih brkova. Upravo se okomio na nju zbog nečega, neke greške u kusuru očito, a zvučao je kao kružna testera.

„A ne! Naravno da nisi mogla da prebrojiš! *Naravno* da nisi! Previše je to zamorno, jelda. A ne!”

Pre nego što sam stigao da se zaustavim, uhvatio sam devojčin pogled. Nije joj baš bilo drago što je debeli sredovečni tip crvenog lica gleda dok je grde. Okrenuo sam se na drugu stranu što sam brže mogao, pretvarajući se da me zanimaju neke stvari na susednoj tezgi, alke za zavesu, nešto tako. Nastavio je da je napada. Bio je jedan od onih ljudi koji vam okrenu leđa, a onda se naglo ponovo ustreme na vas, kao nekakav obad.

„*Naravno* da nisi mogla da izbrojiš! Boli tebe čošu što nam fale dva šilinga! Skroz te zaboje! Šta *tebe* briga za dva šilinga? Što bi se od *tebe* tražilo da kako treba brojiš novac. A ne! Boli tebe čošu za sve osim za sebe. Misliš li ikad na nekog drugog, ha?”

To je potrajalo još otprilike pet minuta, a poslovođa glas niste mogli da ne čujete čak ni sa drugog kraja prodavnice. Redovno joj je okretao leđa kako bi pomislila da je završio s njom, a onda bi se strelovito vraćao na još jednu turu. Dok sam se polako odmicao, kratko sam ih osmotrio. Devojka je bila klinka od otprilike osamnaest godina, prilično punačka, okruglog lica, činilo se da ionako ne bi baš odmah shvatila koliko kusura treba da vrati. Oblilo ju je blago rumenilo i vrpjila se, bukvalno se vrpjila od muke. Izgledala je isto kao da je šibaju bičem. Devojke za drugim tezgama pretvarale su se da ništa ne čuju. Poslovođa je bio ružan, ukrućen mali gad, ona vrsta vrapca od čoveka koji isturi grudi i zavuču šake pod peševu sakoa – ona vrsta čoveka koji bi postao stariji vodnik da je samo dovoljno visok. Jeste li primetili koliko često se takvi niski ljudi nađu na poslovima gde mogu da glume siledžije? Unosio joj se u lice, maltene je dodirujući brkovima kako bi se bolje drao na nju. A devojka je bila sva ružičasta i uzvrpoljena.

Konačno je zaključio da je dovoljno rekao, pa se odšetao razmešljivo kao admiral na srednjoj palubi, a ja sam se vratio do tezge po svoje žilete. Znao je da sam čuo svaku reč, a znala je i ona, i oboje su znali da ja znam kako oni to znaju. Ali najgore od svega bilo je to što je zbog mene morala da se pretvara kako se ništa nije dogodilo i da

poprimi onu nedruželjubivu uzdržanost s kojom prodavačice treba da se odnose prema muškim mušterijama. Morala je da glumi odraslu mladu damu ni pola minuta nakon što sam čuo kako je psuju kao najobičniju sudoperu! I dalje je bila rumena u licu, a ruke su joj drhtale. Zatražio sam žilete od penija, a ona je počela da pretura po kutiji od onih za tri penija. Tada se mali gad od poslovođe okrenuo prema nama i oboje smo pomislili kako se vraća da ponovo počne sa dranjem. Devojka se lecnula kao kuće kad vidi bič. Ipak, gledala me je krajičkom oka. Tačno sam znao da me dozlaboga mrzi samo zato što sam video kako je bila izgrđena. E, svašta!

Izgubio sam se odatle noseći svoje žilete. Zašto to trpe? – razmišljao sam. Iz čistog zorta, naravno. Jednom odgovorite i odmah dobijete otkaz. Svuda je isto. Pomislio sam na momka koji me povremeno usluži u lancu bakalnica s kojima poslujemo. Velika, teška gromada od dvadesetak godina, obraza rumenih kao ruža i toliko ogromnih podlaktica da bi mogao da radi kao kovač. A zapravo se maltene previja preko tezge, onako u beloj keclji, trlja ruke i govori: „Tačno, gospodine! Suva istina, gospodine! Lepo vreme za ovo doba godine, gospodine! Šta danas mogu da uradim za vas, gospodine? Biće mi zadovoljstvo!”, bukvalno samo što vas ne zamoli da ga šutnete u zadnjicu. Samo sluša naređenja, naravno. Mušterija je uvek u pravu. Tačno možete na licu da mu vidite smrtni strah da biste ga mogli prijaviti zbog drskosti, a onda bi popio otkaz. Uostalom, kako može da zna da niste neki od cinkaroša koje podmeće kompanija? Strah! Plivamo u njemu. To nam je prirodni element. Ko god nije ukočen od straha da će izgubiti posao plaši se rata, fašizma, ili komunizma, ili već nečega. Jevreji se preznojavaju na pomisao o Hitleru. Palo mi je na pamet da se malo kopile zašiljenih brkova verovatno više plaši za svoj posao nego devojka za svoj. Verovatno izdržava porodicu. A možda je, ko to zna, kod kuće krotak i blag, gaji krastavce u zadnjem dvorištu, pušta ženi da mu sedi u krilu, a deci da ga čupaju za brkove. Po istom principu po kojem nikada ne pročitate nešto o španskom inkvizitoru ili ruskom glavešini tajne policije, a da

usput ne piše i da je privatno bio tako dobar čovek. Najbolji muž i otac, privržen svom pripitomljenom kanarincu i tome slično.

Devojka za tezgom s kozmetikom gledala je za mnom dok sam izlazio. Ubila bi me da može. Koliko me je samo mrzela zbog onoga što sam video! Mnogo više nego što je mrzela poslovođu odeljenja.